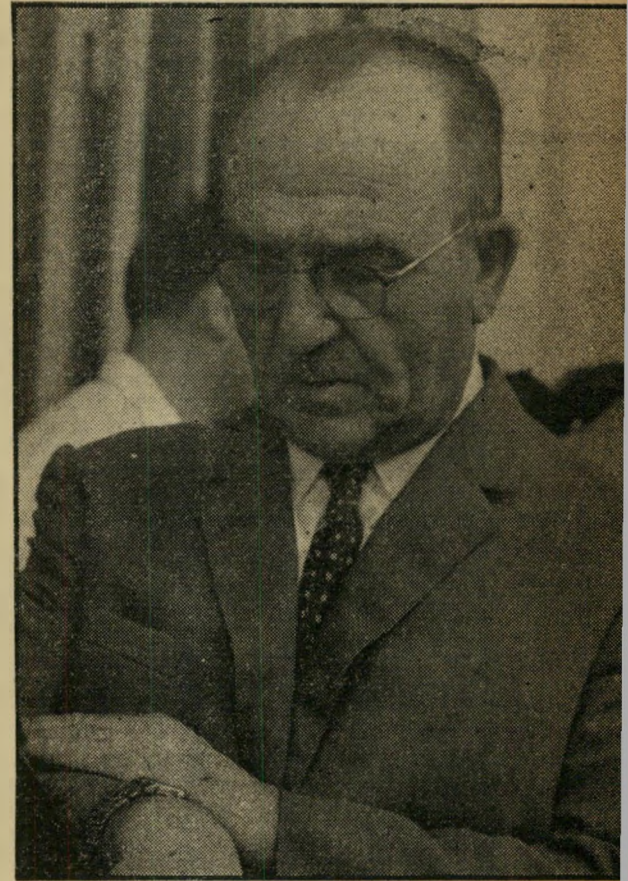

הגישה רגעים

ישנן שנים, הגיראות כתרבות של אירועים שונים ומשונים, לא קשר ברור ביניהם. כזאת היתה, למשל, תשי"ט, אשר אשת-השנה שלה היתה **יעל רייך**, בת ה-דור השלישי. כזאת היתה גם תשי"ח, שנת העשרה, אשר גיבורה היה יען הנניך, אישה-שנה **עמום חכם**.

ישנן שנים, בהן מאפיל מאורע גדול אחד על כל שאר האירועים, כמו הר שגיא בלב הערבה. כזה היה מיבצע סיני, שנתן לתשי"ז את אישה-השנה **משה רייך**. כזו היתה גם פרשת-לבון, שנתנה לתשכ"א את אישה-השנה **פנחס לבון**.

שנת תשכ"ב לא היתה כזאת, אף לא כזאת. היא היתה שיכת לסיג השלישי: שנה אשר במרכזה עמדה בעייה.

הרגע הראשון: אשכול מכריז על פיוח

בעייה זו שימשה מכנה משותף כמעט לכל מאורעותיה החשובים, הגדולים והקטנים כאחד. היתה זאת בעייה מופשטת מאד, בעלת שם מופשט: **הבעייה של מדינת החוק**.

שני הרים ורכס משולש

אחת השיטות להבנת דיוקנה של שנה, היא סקירת שאייו — אותם רגעים גדולים מעטים, בהם הודר מאורע אחד ללבם של מיליוני בני-אדם, הופך לחייה לאר-מית כללית, מציק את המדינה בגל של התרגשות.

לשנת תשכ"ב היו חמישה רגעים גדולים כאלה. הרגע הראשון בא בצהרי יום שישי, ה-9 בפברואר 1962. קולו של **לוי אשכול** בישר ברדיו את פיוחת ערך הליי.

באותו רגע היה נידמה כי אשכול יתפוך, בהכרח, לאיש-השנה. ואומנם, במשך כמה ימים הצליח לעורר את הרושם כי בניעותו מתנהל מיבצע נועז, שתוכנן בהקפדה, כמו מערכת צבאית מסועפת, מעין מיבצע-סיני כלכלי. אולם חישימה נתברר שהה זה בלוף. **המדיניות הכלכלית החדשה** נתגלתה כמיבצע-סרק בעיקרו, והשפעתה המע-שית על משק המדינה היתה ענייה.

הרגע הגדול השני בא כעבור חמישה שבועות. לאור הירח הכמעט-מלא של חודש אדר ב', הסתערו חיילי צה"ל על המוצבים הסורים ליד **נזקייב**. בשנים קודמות היתה התקפה כזאת הופכת, ללא ספק, למאורע של השנה. אולם בתשכ"ב גרמה רק להתרגשות קצרה וחולפת. כי מאז פרשת-לבון חל שינוי יסודי במצב-הרוח הלאומי. הקהל הכתל בתמונות הקרב, השתתף בצער המשפחות השכולות. אך בלבו הודקרו כמה וכמה שאלות ספונטא-

ניות, שכלל לא היו אפשריות לפני כמה שנים: האם יש קשר בין המיבצע לבין כישלון הפיוחת? האם יש לו הצדקה בטחונית אמיתית? האם השיקול המדיני היה נכון? תוך ויכוח על שאלות אלה אבדה ההתרגשות של נזקייב, ובתודעת הציבור הפכה אפיוורה חולפת, שאינה תואמת את רוח התקופה. היא לא נתנה לתשכ"ב את אישה-השנה שלה.

שונים לגמרי היו שלושת הרגעים הגדולים הנותרים. ביום החמישי, ה-31 במאי, ניתלה **אדולף אייכמן** בכלא רמלה — האיש היחיד שהוצא ארבעים להורג, כחוק, במדינת ישראל.

ביום הראשון, האחד ביולי, בשעות הבוקר, גורש **ר"ר ברט סוברן** במסוס לארצות-הברית. באותו יום עצמו, במיקרה שלא היה מיקרה, הודיע קול ישראל כי **יופלה שוחמבר** נתגלה על-ידי הש"ס בניו-יורק.

בניגוד לרגע הפיוחת ולרגע של נזקייב, שהיו הרים בודדים, היה לשלושת הרגעים האחרים מכנה משותף ברור ובלתי-שהפך אותם לרכס אחד. כמו עשרות אירועים אחרים, פחות השובים, נגעו לבעיית שלטון החוק במדינה, לבעיית עליונות המשפט, לבעיית מדינת-החוק.

בעייה מרכזית זו התחלקה לבעיות-מישנה רבות, ולכל אחת מהן נמצא השנה מאורע, גדול או קטן, שבא להמי-חישו ולהבליטו בעיני האזרח.

חזרה לסודיות האינקוויזיציה

אחד המאורעות הראשונים, והטראגיים ביותר, של השנה, אירע עוד בעונת החגים. **המישה צעירים ערביים** ניסו לעבור את הגבול לרצועת-עזה, נורו על-ידי חיילי צה"ל.

תחת להבהיר את המיקרה מיד ולגלות את פרטיו, עטף פ"הו השלטונות במעטה שיגרת של סודיות אחילית. כתור-צאה מכך גבר גל של התרגשות בציבור הערבי, פשט גם בחלק מן הציבור העברי. האם נורו הצעירים כחוק? האפי-שר היה למנוע את הקטל? האם נהרגו בעת ההיתקלות, או לאחר-מכן?

הגופות נמסרו למשפחות האבלות. הללו גילו בהן פצי-עים וסימנים רבים, שלא היו תוצאה של יריות. באופן-ספונטאני פשטה הגירסה כי הצעירים עונו או הוכו לפני-מותם. פרצו הפגנות סוערות, בנסיונות שעוררו את הרושם שהשלטונות עצמם מעוניינים בהן. כעכו שוסתה האוכלוסיה העברית באוכלוסיה הערבית.

לבסוף, כתוצאה מפעולת קבוצה של עורכי-דין מתנדבים, עבריים וערביים, נאלצו השלטונות למסור את העניין ל-חוקר-מקרי-מתת. אולם חקירה זו הפכה חיש מהר לאבי-סורד: השופט החליט לשמוע את העדויות שלא בנוכחות המשפחות והפרקליטים. בית-המשפט העליון אישר החלטה זו.

כך הטילו החמישה, במותם, אור על אחת התופעות המסוכנות ביותר במערכת החוק הישראלית: הפומביות של המשפט, שהיא אחד מעמודי-התתך של מדינת-חוק, שב אינה קיימת בישראל. המשפטים החשובים ביותר חזרו לחסות באפילת הסודיות של האינקוויזיציה.

עובדה זו הומחשה גם על-ידי שני מאורעות חשובים אחרים של השנה: משפטו של **אהרון כהן** ומשפטו של **ישראל בר**. שניהם וכו לפסקי-דין חמורים ביותר, מבלי שהציבור יידע את מהות הפשעים שיוחסו להם, את טענות התביעה וההגנה, את שיקולי הטופסים. אותה אוריה של סודיות קיצונית אפפה את שמיעת עירעורו של **"האדם הישרשי"**, גיבור פרשת-לבון, שעונשו הופחת אך נישאר חמיר יותר, למרות שהמונה על שרותיה-בשחון אמר, כעבור חודשים, כי "הסתבר שלא בכונה".

האם ייתכן משפט הוגן ללא פיקוח מתמיד של הציבור על מהלך השפטי? האם תיתכן מדינת-חוק תוך חיטול ה-עיקרון המקודש כי **לא די בע שיית הצדק** — יש גם צורך בראיית הצדק?

לפחות לגבי אחת מן הפרשות האלה — פרשת אהרון-ציק כהן — שררה בתונים הרחבים ההרגשה כי כלל לא נעשה צדק, אלא הופעל חוק שרירותי ואכזרי, שהוא בלתי-צודק מיסודה. הרגשה זו שיכת לבעייה שניה, תמורה עיד-יותר, של מדינת-החוק.

יום הרין בירושלים

ראשית השנה הוצג בארץ סרט שעשה רושם עמוק על רכבות ציפים: יום הרין בנירנברג.

במרכזו של סרט זה עמדה בעייה פשוטה ונוקבת: מה הברירה המיכרית העומדת בפני שופט, כאשר הוא מצאה לשפוט על-פי חוק בלתי-מוסרי? אותה בעייה עמדה, כמובן, גם במרכז משפטו של **אדולף אייכמן**. אייכמן לא ניתלה מפני שהפר את חוקי-מולדתו, אלא דחקא מפני שביצע את החוקים האלה — חוקים שנתקבלו כדון, במסודות המוסכמים של הרייך ה-שלישי, בהשראת המשלה שגיבחה כחוק, ובהסכמת הרוב

המכריע של העם הגרמני. שופטי ישראל החליטו שהאחד כי אייכמן אשם, למרות שפעל על-פי פקודה מפורשת ובהתאם לחוק. כך נקבע כי חוק של מדינה יכול להיות בלתי-חוקי.

אולם איתם השופטים עצמם לא הסיקו את המסקנה לגבי עצמם, ולגבי מדינתם. הם הוסיפו לשפוט, כפי ששפטו את אהרון כהן, על-פי חוק הסותר את מושגי-היסוד של הדמו-קראטיה וזכויות-האדם.

אוחו אבסורד נתגלה בשטח אחר, כשאיכמן עוד חי ונשם את אויר ישראל. אותו אש שקיטר על אייכמן במלך-דראמטיות נרגשת — עסק באותם הימים עצמם בניסוחו של חוק שדמה דימיון מפתיע לחוק מרכזי של הרייך הנאצי. היה זה **חוק השון הרע**.

גיורה זו לא התגשמה בשנת תשכ"ב. היא התמוטטה תחת ההפגנה המרוכזת של דעת-הציבור הישראלית וה-עולמית. אך היא השאירה מישקע עמוק, והייתה אזהרה חמורה. העתונים האחראיים ביותר בעולם החופשי, הרגילים למודו כל מלה במאזניים של צורף, כינו את הצעת-החוק כ"טוטאליטאריה" — באותם הימים בהם ציפה סמל ה-טוטאליטאריה להוצאתו-להורג בישראל.

מה מקורה של סתירה זו? היא הוגדה על-ידי ראש-המשלה עצמו, במאמר החשוב ביותר שכתב השנה, לשם הצדקת עמדתו בפרשת-לבון. טען דויד בן-גוריון, שהתחיל בנעוריו ללמוד משפטים באוניברסיטה של איסטנבול ה-עותמינית: ישראל היא "מדינת-חוק", אך לא "מדינת-משפט".

למרות שהגדרות אלה מופרכות מיסודן, הרי שם בן-גוריון במאמר זה אצבעו על העובדה העיקרית: בישראל אין בית-משפט יכול לפסול חוק. כל רוב בכנסת, מיקרי או לא-מיקרי, בתום לב או אחרי עיסקת-ספסרות מפלגתית מבישה, רשאי לחוקק כל חוק שהוא. וכל חוק המתקבל כך, מחייב את השופטים.

בבריטניה טעון כל חוק אישור של בית-הלורדים, היכול לעכבו במשך שנים ולהביא לדיון-מחדש בו. בארצות-הברית רשאי בית-המשפט לבטל כל חוק, אחרי קבלתו בשני בתי-הקונגרס, אם הוא סותר לדעתו את החוקה הכתובה.

הרגע השני: חייל צה"ל בשוחה בנוקייב

ואילו בישראל, שאין בה מסורת דמוקראטית, שאין בה זכויות-יסוד מוגדרות, שאין בה אפילו מפלגות דמוקרא-טיות, אלא רק מנגנונים בלתי-נבחרים הממונים מן ה-חוק — אין בה חוקה כתובה.

אילו היתה קיימת חוקה כזאת, לא היה צורך במאבק, שהגיע בראשית השנה לשיאו דרמאטי: המאבק לביטול **המיימשר הצבאי**. כל מפלגות ישראל, וזלת מפא"י, התחייבו בבחירות של תשכ"א לבטל את המיימשל, השולל את זכויות-היסוד האזרחיות מכל תושבי המדינה (להלכה) ומן המיעוט הערבי (למעשה). מתנגדי המיימשל המוצהרים זכו בבחירות לרוב מוחלט ומוחץ של שני-שלישים.

אולם כאשר הניע המאבק לשיאו בכנסת, אירע אחד מ-מעשי-הבידה הגתעבים ביותר בתולדות ישראל. הגוש ה-דתי פשט מכר את התחייבותו הקדושה, בעיסקה מיסח-רית גלויה ונלווה.

אם סברו אזרחים תמימים כי הפעלת חוקים שרירותיים יכולה להישאר מוגבלת לחלק אחד של האוכלוסיה — הסקי-טור, הערבי — הרי באי השנה כמה וכמה פרשיות והוכיחו את הניסוף. הן גילו בו כי ספרייה-חוקים של ישר-אל גדושים ומלאים סעיפים שרירותיים, הוופכים ללעג את עצם המושג מדינת-חוק. הדיכוי התורכי, הדיקטטורה הברר-טית ושלטון-יחידי הבן-גוריוני הניתו סעיפים אלה, במרוצת השנים, שיכבה על-גבי שיכבה.